

Nji faqe historiye e Bashkpunimit shqiptar – italyan

SOTIR GJIKÀ

(Shkruar nga *Gjovalin Kamsi*)

Në kohën e robnìs, qi vëndi i ynë ka kalue nën thundrën Osmane, shumë nàna shqiptare e veçanërisht ato të viseve të Kolonjës, djelmt i rritshin nën tmerën qi një ditë do të ndaheshin prej tyne e ndoshta nuk do t'i shifnin kurrë, po të kishin lânë truell e familje për udhët e hidhta të mërgimit apo të shërbimit ushtarak.

Dhe kështu e jo ndryshe qe për Lenën e mjerë rritja e dy djelmve. Nji rritje e vështirë qe rrojta e familjeve kolonjare n'ato vise të shkreta pse të vorfna. Për djalërinë e Kolonjës dy qenë udhët : njena e armëve n'urdina turkoshake, humbun këso bote në djerret e largta t'Anadollit e të Jemenit, prej kah të paktë ishin ata që ktheheshin; tjetra udha e mërgimit, edhe kjo jo ma pak e vështirë se e para, por mos tjetër shumë mâ e lehtë, e frytshme dhe e përcjellun me të gjitha dëfrimet e një jetës përparimtare dhe të sigurtë për ata djelm qi kishin fatin të mund t'a merrshin, thomi fatin, pse kolonjarëve mundësinat financjare shpesh u mungojshin.

Dhe kështu, mbas vllaut të madh, i erdh rasti edhe Sotirit që të dalë në mërgim. Me puthjen e nânës qi ai adhuronte le Vëndin e vet, Shtikën e Kolonjës, dhe kaloi, në moshën mâ të re, Detin Mesdhe për Misir, ku kishte farefis qi e prisnin. Xû vënd në Kartum të Sudanit. Aty s'ndëj shumë kohë, pse diçka i trazoi zëmren. E çka ngjau në shpirt të tij? Na e thoshte ai vetë në kallzimet e tij për mërgimin : nuk mund të jetoja n'at vënd pse shifshe se edhe aty një popull, si populli shqiptar, ishte i shkelun prej të huejsh, viente një robnì së cilës un i ishe largue, dhe ndonse sunduesit i kishin sjellun atij Vëndi përparim të madh.

Me ato pak kursime qi kishte mundun me mbledhun e me një ndihmë të vogël qi vllau i kishte dërgue, u nis për një botë tjetër, për Amerikë, e cila asokohe ishte ândërr për çdo shqiptar, aq mâ tepër për të qi kishte vllan e madh. Aty ândrronte shpëtimin nga vuetjet shpirtnore sa edhe lândore, kështu qi të dy vllaznit bashkë, të mund t'i vijshin së shkretës nânë të largtë, qi qante votrën e zbrazët, djelmt në mërgim.

Në Boston, të dy bashkuen një shumë dhe hapën një dyqan me sênde ushqimi. Pak nga pak mblodhën kursime qi muejtën të bâjnë si të rij dhe në fillim të një pune të re. Kursimet prisheshin prej çdo rasti që aty u dilte për m'i vjeftë “çâshtjes kombtare”, e qi Shoqnija Besa – Besë mâ parë dhe Federata Panshqiptare “VATRA” mâ mbrapa, trumbetojshin anë e kând Amerikës dhe kudo ndodheshinshqiptarë të mërguem. E veprat ishin të shumta, ndihmat të pakta pse dhe fitesat nuk ishin aq të mëdhaja. Me mbajtë gjallë lëvizjen kombtare, kulturore, dhe autoqefalin e Kishës, ndihmat duhet t'ishin sa të rregullta aq të mjaftueshme. Propaganda greke me qëllim qi t'a shuente atë lëvizje të dâmshme për politikën e Fanarit, përhapte me anë t'organëve të vet, të shumtë dhe të pasun, lajme friksimi ndër shqiptarë qi kishin familjet n'Atdhe.

Qe se po afritej ândrra e ushqyeme prej idealistvet shqiptarë : *dielli i liris shkyte n'agimin e një ditës rêt e zeza qi terratisshin fatin e Atdheut , lëvizja e malsorve qe një shkëndi qi Lufta Ballkanike e vuni n'udhën e realizimit.*

Kur çâshtja shqiptare muer ngjyrë kombtare, kur çeta e bardhë e apostujve të liris nguli flamurin e Gjegj Kastriotit në Vlonën kreshnike, strehë e të gjithë shqiptarve të çdo vëndi e krahine të ndjekun prej urdivet sllave zaptuese dhe aq mâ tepër anmike të liris shqiptare, Sotirin nuk e mbajti gjâ mâ, shkatroi dyqan dhe u nis drejt për kah Atdheu qi e thirrte. Në Milan merr

pjesë në Komitetin italo – shqiptar qi aty ishte qenë formue e prej atij komiteti dërgohet bashkë me të tjerë në Kongresin e Triestes (1912).

Kur Konferenca e Londonit siguroi me një akt ndërkombtar Pamvarsin Shqiptare, nisët për në Vlonë të cilën blloku grek deri asokohe e kishte mbajtur të mbyllun (1913).

Aty bashkohet me shokë tjerë qi kishin mbrritur prej anëve të tjera të mërgimit me atë besë qi kishte ushqye dhe nuk e kishte lëshue. *Për të mirë e lulzim t'Atdheut të dashun, thotë, çdo therorësi është e pakët.*

Sotiri ishte i qëndrueshëm ndër parime të veta; nuk njipte mnjanime para veprave, sado guximtare t'ishin. Qe një djalë qi i kishte krijuë vehtes, me një vullnet e qindresë të pashoqe, një pasuni kulturore mjaft të shëndoshë. Prej puntorit të thjeshtë hyp në shkallën e një gazetari të mbaruem, me një kulturë të mirë në fushë të fletorizmës, me një njoftim gjuhësuer të greqishtes e italishtes mâ vonë. E këtë kulturë e kishte të gjithë prej vehtes. Qe një “autodidakt” në kuptimin e vërtetë të fjalës. Qe një djalë idealist, me një zëmër ari, buzqeshun, shpirtmadh në çdo vepër, si njerzore ashtu patriotike. Sa herë e qitë rasti të bânë një të mirë, nuk u kursente, ka i herë jashtë fuqive të veta, tue i a heqë vedit. Sa e sa kanë qënë të mirat e tija qi dihen e nuk dihen, sa herë ai të papasunve dhe të pasunve u ka vjeftë, dhe askush nuk e ka dijtë. Sot ndoshta nuk e kujtojnë kohën kur Sotiri u ka qënë vëlla e përmbi vëlla.

Atdhetar i flaktë, burrë i drejtë, i pathyeshëm. Bindte çdo kundërshtar të ideve të tij. Kryefjala e tij ishte : *“me i shërbye atdheut me besë e me nderë”*. Rastet qi atij nuk i kanë mungue dhe kanë qënë të shumta, të mëdhaja, do t'a kishin bâ pasanik sikur të kishte dashtë, por ai nuk e përlyente êmnin ndër vepra qi nuk ishin mâ se të ndershme. Kush guxoi t'i premtojë (dhe ishte në kohë kur sëmundja e marrun në krye të detyrës si gazetar për zbulimin e vrasësve të Gjeneral Telinit, po e përkulte at lis, pse vdiq më 12 prill 1927 në vetminë e një bjeshke) një jetë begatije e jo të vorfën si ai kalonte me atë rrogë të vogël gazetari, vetëm sikur të vënte penën e vet në shërbim të një çashtjeje qi i kundërshtonte me besën e tij, me idealin nacional, i pat përgjegjë : *“Mâ parë më thehen duert se thej besën t'eme. Do të vdes i vobekët, por due të vdes me nder. Fmija do të trashëgojë prej meje vobekësinë, e di mirë, por një êmën të jetuem me nderë. E për kaq jam krenar”*.

I rritun kështu me ndiesina qi nuk qenë veç të nalta e të dënja, mori pjesë me armë në dorë, në mars 1914, ndër të parët në ballë të luftës, aty ku mâ tepër vlonte pushka, përpara Rashbullit, nën Komandën e të mjerit Kolonel Holandez Thomson. Si shokët e tjerë edhe Sotiri mbet i plagosun rëndë n'at luftim legjendar të djelmënis nacionaliste, ku gjaku shkoi rrakajë tue lagë tokën e Arbnis në një luftë vllaznore, vepër e trathtarëve t'Atdheut. Ra me shokë tjerë të përgjakun, në dorë të kryengritësve Elikjamas.

Ndërhymja e përfaqësuesve të Fuqive të Mëdhaja e shpëtoi se ndoshta huji fanatik do të kishte ba shëmtime mbi trupat e tyne. Emni i tij kaloi në rradhën e trimave e prej dorës së Mbretit mori shëjnin e trimnës, një medalje ku asht gdhëndë data “26 Mars”, me fjalët të prarue me “Besë e Bashkim”, fjalë qi për Sotirin kanë qënë një apostullatë e shkrueme me germa gjaku në zëmërën e tij patriote.

Kështu Sotiri kaloi Adriatikun për me mbyllë plagët e trupit, kur se një plagë tjetër po u hapte mbas pak ditësh qi kishte lânë Atdheun, plaga shpirtnore, pse me nisjen e Mbretit prej Durrësi, Shqipnìa ra n'anarkin dhe u vue në rrezik kënsija kombëtare e saj. Si shumë shokë të tjerë armësh, të një mëndjeje e të një zëmre, Sotiri i a nisi luftës nën një flamur tjetër, por me njetë besë qi kurrë nuk e kishte tradhtue, si nuk mund t'a tradhtonte pse e kishte la me gjak të vet.

“Gazeta shqiptare Edicje e I “

Më 6 gusht 1914, Sotiri nisi një faqe tjetër të jetës së tij, që është edhe e historisë kombëtare. Ishte i njoftun dhe i çmuem prej ish Adjutantit të Mbretit Wied, kapitenit italian Castoldi. Castoldi diji pra me zgjedhë një pëndë të mirë për me ndjekë në plot kuptim të tij, çështjen shqiptare dhe me zhvillue në shtyllat e një faqe gazete që do të dilte në qytetin e Barit t'Italis. Sa që fatbardhë n'ëmnin e Sotir Gjikes si flamurtar i idesë kombëtare, sa edhe besnik i asaj ideje, aq që n'ëmnat që do t'a merrshin në bashkpunim t'asaj faqe gazete. Z. Martin Cassano, at i gazetaris së Puljeve, gazetari gentelman, e mori nën kujdes të tij për t'a prirun në hapat e parë. E fati deshi që të gjente n'atë rreth një mik e njoftës të thellë të çështjes shqiptare, kryeredaktorin Z. Leonardo Azzarita. Me këta mësues, me këto drejtime, Sotir Gjika, jo vetëm kaloi vështirësitë e një gjuhës së huej që ai pak e aspak e njihfe, por për më tepër nisi karrierën e shkëlqyeshme që do t'a naltësonte e do t'a bënte të njihfej përtej kufijve dhe të dallohej për zotësi në shqyrtim e në shoshitje të problemeve ballkanike.

Kështu pau dritën një *“faqe gazete shqiptare”* n'organin e përditshëm të Barit *“Corriere delle Puglie”* (6 – 8 – 1914). Ajo faqe për ditë e më tepër erdhi tue përparue e tue u bë më me randësi, ndonse Lufta e Madhe e kishte kufizue përhapjen në zonat luftime të Shqipnis, zaptue prej ushtrive Beslidhuna. Me gjithë që shtypej në një atmosferë jo aq të favorëshme për Fatin e Shqipnis, e coptueme simbas Traktatit të msheftë të Londonit (1915), nënshkrue prej Beslidhunve, ajo *“faqe”* dhe ajo *“pëndë”* nuk pushuen tue trumbetue anë e kënd botës, të drejtën e Shqipnis për kufijtë etnikë kundra idevet t'interesuemet e vendimeve grabitëse të Beslidhunve. Nuk kurseu me artikuj t'ashpër jo vetëm anmiqt e Shqipnis, por edhe miqt kur interesat kundërshtoheshin me ato t'Atdheut.

Ndëjti përherë besnik i idealit kombëtar mbrënda megjeve, natyrisht t'urtis e të së drejtës, pa mënjane por drejt ndaj së vërtetës edhe sikur të humbte kafshatën e gojës. Kohët, si thamë, po u përgatitshin të hidhta për Shqipni e ajo *“faqe gazete shqiptare”* nuk mund t'ishte organi i nevojshëm për të mbrojtë *“çështjen kombëtare”*.

“Kuvëndi”

Kur kombe të tjerë po përpiqeshin dhe organizoheshin ndër komitete propagandash, duhej që edhe organi i shqiptarëve, të shpërngulej, për një veprim më të gjënë, më luftar, më autonom, në një seli më të dënjë. ROMA që zgjedhë; me qëllim organi u quajt *“Kuvëndi”*, në kujtim të kuvëndeve që të parët t'onë kanë mbajtur kurdoherë Atdheu u ndodh në rrezik.

Për frymën që jepte gjallni, për bashkpunimin me ëmnat ma të shquem e të përmëndun të gazetaris italiane e të nacionalizmës shqiptare që i siguroi, ai organ, i vogël në fillim, u rrit e mori një ëmën e një randësi ndër qarqe politike ndërkombëtare, që kaloi përtej shpresavet. U bë një votër, rreth së cilës u nxeheshin shpirtinat, mpreheshin besat e në bashkëpunim me organin e vjetër t'idealit kombëtar, që që *“Dielli”* i Federatës Panshqiptare *“Vatra”*, u zhvilluen luftat më të bukura, me triumfin e plotë mbi anmiqtë shekullorë të fisit shqiptar.

Pëndat ma të ndriçme të miqësisë italo – shqiptare bashkpunuen n'at organ. Prej anës italiane meritojnë të kujtohen : Luigi Federzoni, kolonel Castoldi, Corrado Zoli, Leonardo Azzarita, Profesor Benedetto De Luca, U. Zanotti – Bianco, filippo Naldi i fletores *“Il Tempo”*, Prof. Antonio Baldacci, Mario Srada i gazetës *“Caffaro”*, Alfredo Mantero që që redaktor, Sofia Masci, Rosalia Gwis Adami që botonte të përkohshmen *“Giovine Europa”*.

Prej anës shqiptare e italo – shqiptare : luftari i vjetër A. Lorecchio, drejtor i fletores plakë *“La Nazione Albanese”*, Prof. Zef Squirò, Av. Cosmò Serembe, Dott. Agostino Ribeco, Francesco Argondizza, Kol Mëllazi, M. A. Kruja, L.Kurti, Komneni (Kolë Kamsi), Scampensi (Prof. Kostaq Cipo), Milto Sotir Gurra, Mehdi Frashëri, Sif Nosi, K.Kotte, Visar A. Dodani. Dhe më vonë, kur Kongresi shqiptar i Durrësit arriti të dërgojë Dërgatën e kryesue me prej Turhan

Pashës në Konferencën e Paqit në Paris, nuk mungoi edhe bashkëpunimi i sa e sa të tjerëve mbrëndë e jashtë kufijve t'Atdheut. Djelmnija universitare e kishte organ të vetin, pse "Kuvëndi" nuk i pat mohue kurrë parimet e programit kombtar, edhe ndonëse duhet dijtun se ka pasë të bājë me mentalitete të ndryshme si është ai i shqiptarëve dhe italianvet.

Ai organ diji të mbrojë të drejtat kombtare edhe në çastet më të vështira, veçanërisht kur interesat e Italisë kundërshtoheshin keqas me ato të Shqipnis (Ujdia Tittoni – Venizellos, 29 korrik 1919). Në rastin e nënshkrimit të Protokollit të Tiranës më 2 gusht 1920, mbas ngjarjes së Vlonës, mbrijti me shkruie edhe këto fjalë : "..... ngjarja e Vlonës qe shkaktue nga njerëz të cilët e treguan me punë mbajtjen Shqipërinë të shkëputur me zëmër nga Italia : aq fort të shkëputur sa i vij mëndja njeriut të thosh të besonte se një erë e tërbuar u a kishte marrë mëndjen fare burrave të Shtetit q'e drejtuan fatin e Italis së madhe që pas vdekjes së Di Sangiuliano e gjer ditën që u kthye përsëri në pushtet Giovanni Giolitti. Shqipëria dhe Italia e gjetën tani mëndjen, e gjetën prap udhën e mbarë, dhe posa q'e gjetën, kësaj udhe doemos do t'ecin, të dyja bashkë kundrejt horizonteve të rinj e kundrejt të pastajmes së re. Që kësaj udhe fatale kishin për të dalë një ditë Italia me Shqipërinë ne s'kemi dyshuar kurrë : e tregon puna e jonë e gjashtë vjetvet gazetarije n'Itali. Besimin t'onë të fortë se Italia dhe Shqipëria n'Adriatik e në Ballkan s'mundin veçse të rrojnë njëra për tjetrën, s'e tundi kurrë politika e keqe e Konsultës faqe vendit t'onë, s'e tundën dot tendencat e paarësyeshme të ca qarqeve shqiptare faqe punës s'onë fjesht patriotike, fjesht shqiptare. Erdhi pra, aq shpejt sa s'pandehej, dita e triumfit, vëllazërimit të dy popujvet. Vepra jonë zuri vendin e saj : ne s'paskemi punuar më kot. Në numurin e parë të "Kuvëndi"-t, n'artikullin-programi kemi thënë : Ndërmjet të Shqipërisë dhe t'Italisë ka një gjë që s'gjenden ngjarje dhe përshkime që të mund t'a shkyejnë a ndryshojnë fundin, "komunsin" e interesavet; e komunsija e interesavet asht gjithmonë një baz' e lumtur, e shëndoshë për një patriot shqiptar për të duruar së punuari me ngutësi, me vullnet e me shpresë, edhe po të pandehë se diku gënjehet."

Ky qe testamenti politik i Sotir Gjikkës, testament qi qe dhe një profeti e djeshme e qi është edhe e sotme. Me të mbylli jetën një organ qi mund të quhej flamur liriye, i dënjë me zënë një vënd të parë në historin kombtare. "Kuvëndi" në fund të tetorit 1920 pushoi së botuemit.

"Gazeta Shqiptare" Edicje e II

Kur u mbyll "Kuvëndi" rrethi i Consulta-s (Ministri e Jashtëme e Italis) ka pasë thanë se tash qi u formue Shqipnija e i u njoft Pamvarsija e saj kombtare, nuk ka asnji arësye të botohet në Romë a gjetkë n'Itali një fletë shqipe e t'a subvencionojmë, aq më tepër si organ qi të mbrojë interesat e saj politike. Arsyetim ma se logjikshëm.

Pse si "Faqja e Gazetës Shqiptare", ma parë, ashtu "Kuvëndi" ma mbrapa, panë dritën n'Itali pse asokohe në Shqipni si në regjimin turkoshak t'Esadit, ashtu n'atë të ndryshëm si të ndryshme qenë zaptimet në Luftën e Madhe, nuk botohej asnji organ qi të mbronte të drejtat kombtare të shqiptarit prej çdo anë të kërcnueme. Dhe kur ndonji mik i tij i ngushtë, në shkallë me gjykue ma së mirit, pse apostull i idesë kombëtare, i pyetun me dhanë mendimin e tij për vazhdimin e jetës së "Kuvëndi"-t mbas Protokollit të Tiranës, i pat thanë se nuk mund t'u admetote botimi i një gazete kombtare me fondet e një qeverije të huej, Sotir Gjika, tue i u gjegjë se ishte njimëndjet me të, pat shtue :

"Un e mejtova thellë këtë gjë, përpara se t'a nisnja. Eca me filozofi objektive... Peshova mirë më parë nevojët e mëdha që kishte çështja jonë të njëhej në botë dhe të mburrehej, pastaj peshovadëmet e fitimet qi mund t'i vijshin çështjes kombëtare nga një gazetë e botuar me fonde

të huaja : fitimet m'u dukën të mëdha. I u përvesha pra punës, pa vështruar rrotull, pa përfillur gjëndjen e vështirë në të cilën vullnetarisht e vinja veten”.

Ashtu qe pse ashtu ishte gjëndja e Shqipnis. Pa asnji organ të vetin, pa asnji zâ qi n'Evropë, ku u lunte fati i kombeve të vegjël, t'a mbronte kundra kërcënimeve t'organeve të shumtë e të pasun me qeverit e tyne në krye qi kundërshtonin lirin t'onë sikur ishin t'armatosun grekë e serbë. E mirë atëherë, thonë një palë, por sot ç'nevojë e mban një fletë shqipe qi nuk është shqipe, kur në Shqipni kemi edhe të përditëshme, jo më të përjavëshme politike dhe për më tepër të përkohëshme letrare?

Jo vetëm qi nuk ka arsye të botohet një fletë gazete shqiptare, si mirë thoshin asokohe rrethet politike të Consultës, kur mbylli “Kuvëndi”-n, por aq më tepër kur nuk është më ndër të gjallë ajo pëndë kombtare qi e shkruente, kur mungon ai bashkpunim shkrimtarësh të njenës e të tjetrës anë qi e bante interesante me e këndue, dhe premtuese për miqësin e ngushtë e të sinqertë të Shqipnis me Italin. E deri sa ai bashkpunim të mungojë, qëllimit i mungon shtylla që vetëm i a forcon jetën, gazetës i mungon ngjyra që vetëm e lartëson dhe e bân të gëzojë një randësi, si mbrënda ashtu jashtë Shqipnis.

Një gazetë qi të vijë ndoshta si organ kombtar shkruet në gjuhë të huej e për të huej, si sot shofim të botohet në gjuhën frengjishte e nën atësinë frenge, në kryeqytetet ballkanike si : n'Athinë “Le Messager d'Athenes”; në Beograd “La Jougoslavie”; në Sofje “La Bulgaria” në gjuhën italiane, por asnji shqiptare. Por përkundrazi është krejt pa vënd një faqe shqipe mbi një fletë të përditëshme italiane, e botueme jashtë Atdheut të shqiptarëve e për më keq, në formë përkthimi artikujsh, shkruet e botue në gjuhën italiane në gazeta të ndryshme. Një organ i tillë do t'ishte më i përshtatëshëm dhe i dobishëm për të mbajtë një afrim vëllaznuer sikur të dilte në Kalabri ase Siqili për shqiptarët e Italis, por jo në Bari të Puljeve për shqiptarët e Shqipnis së lirë.

Bari, Tetor 1930

GJIKAM¹⁾

“VULLNETI I POPULLIT” e enjte, 23 tetor 1930

---

1) Pseudonimi i diplomatit, studjuesit dhe publicistit shkodran, GJOVALIN KAMSI